

ցեղասողանություն. Ժխտում և դատաղարում

Национальная академия наук Республики Армения

National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

Тигран Иоаннисян

**Османское правительство и
иттихат
перед судом человечества**

Tigran Hovhannesian

**The Ottoman Empire and Ittihat
before the Court of Humanity**

Ереван / Yerevan 2007

Музей-институт геноцида армян / Armenian Genocide Museum-Institute

Հայաստանի Հանրապետության Գիտությունների ազգային ակադեմիա

Տիգրան Չովիաննիսյան
Տաճիկ կառավարությունը և
իթթիհաթը
մարդկության դատարանի առաջ

ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԱԾԽԱՎՈՐՎԵԼ Է ԻՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ
ԴՐԱՅՆ ցԵՂԱՍՊԱՄՈՒԹՅԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ-ՀԱՆՍԻՏՈՒՏԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀԻՇԻ ԿՈՂՄԻց

9 (Ա 7 9 . 2 5)
2 - 8 5

Կազմեց և իրատակության դատաստեց
Անուշավան Զարայանը

ԴՏԴ 941 (479. 25)

ԳՄԴ 63. 3 (27)

Դ 854

ԴՐԱՎԻԱՆԱԿԱՆ Տիգրան

Դ 854 Տաճիկ կառավարությունը և իբրիհաթղ մատկության դատարանի առաջ. -
Եր.: Դայոց ցԵղասՊամության թանգարան-հանսիտուտ, 2007. 64 էջ:

Խմբագիր. Է. Դանելյան
Ըստի հայեցակարգ. Գ. Դեմոյան, Է. Դանելյան, Գ. Սամուելյան
գրաֆիկական նախագծում. Գ. Սամուելյան
էջադրում. Ա. Գևորգյան

ԳՄԴ 63. 3 (27)

ԵՊՀ ԱՐԴՅՈՒՆ ԵՎ ՄԱՍԻՆ ԻՆՍԻ ԱՐՋԱԿԱՆ ԲՈՒԺՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
BARBERS AND MARIE ISMIRLIAN LIBRARY OF YEREVAN STATE UNIVERSITY

ISBN 978-99941-963-4-0

©Դայոց ցԵղասՊամության թանգարան-հանսիտուտ, 2007

ԿԱԶՄՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

XX դարասկզբի հայ գրական, հասարակական, քաղաքական գործիչների շարքում առանձնահատուկ տեղ ունի Տիգրան Հովհաննիսյանը (1865–1921): Գործիչ, որի անունը թեև այսօր ֆիզ բան է ասում հանրությանը, սակայն նա ժամանակին եղել է ճանաչված ու հեղինակավոր անձնավորություն:

Թարգմանիչ, գրական գործիչ, իրավաբան Տ. Հովհաննիսյանն ավարտել է Եջմիածնի Գյուղայան Ճեմարանը, աղա՝ Մոսկվայի համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետը: Զբաղվելով փաստաբանությամբ, միևնույն ժամանակ ուսուցչություն է արել Երևանի թեմական և Ներսիսյան դղորցներում: 1899 թ. մեկնել է Ծվեյցարիա, ուր մի ժամի տարի մնալով, խորացել է իր մասնագիտության ուսումնահիմքության մեջ, «դիմում է այդ երկրի ժողովրդական կենցաղն ու շրջավայր»: Վերադառնալով Անդրկովկաս՝ աշխատել է Թիֆլիսի ու Բաքվի օկրուզային դատարաններում, վարել է Թիֆլիսի Հայոց դրամատիկական ընկերության, Բաքվի «Գրասերների ընկերության» և տեղի «Հայկական բյուտյին» կից «Վետապատու» կոչված մասնաժողովի նախագահի դատավորությունը: Գրականագիտական, իրավաբանական, թարգմանական գործերով հանդես է եկել անդրկովկասյան դարբերականներում:¹ 1920 թ. հուլիսի 1-ին երդյալ հավատարմատար Տ. Հովհաննիսյանը հաստատվել է Հայաստանի սենատի անդամ:² Նոյեմբերի վերջերին նա, ՀՀ դատվիրակության կազմում ուղղես խորհրդական

1 Տե՛ս Աղբյուրի Ակունքը, 1909, դր. I, էջ 17, «Պատմա-քանասիրական հանդես», 2002, թիվ 2, էջ 290: Հայկական սովետական հանրագիտարան, հ. 6, Երևան, 1980, էջ 574:

2 Հայաստանի Հանրապետության դադարանքի օրենքները (1918–1920 թթ.), Երևան, 1998, էջ 352:

(«բարձրագույն դատական այսանի անդամ»), հրավիրված է եղել մասնակցելու Ալեքսանդրաղոլի բանակցություններին և դաշնագիր կնքմանը:³ Խորհրդային կարգերի հաստառումից հետո աշխատել է ՀԽՍՀ Ժողկոմիսորիի իրավաբանական բաժնում:

S. Հովհաննիսյանն ակտիվորեն մասնակցել է Առաջին համաշխարհային դատերազմի սարիներին հայ ժողովրդի կրած վնասների հաշվառման ու դրանց փոխհատուցման ուղղությամբ Թիֆլիսում 1918 թ. վերջից 1920 թ. սկիզբը Հովհ. Թումանյանի ղեկավարությամբ գործած «Համաշխարհային դատերազմից հայ ժողովրդի կրած վնասների բննիչ հանձնաժողովի» աշխատանքներին:⁴ Նա գլխավորել է Վերջինիս բաժնում, հաճախ էլ՝ փոխարինել Քննիչ հանձնաժողովի նախագահին: Խոսելով իր կատարած աշխատանքների մասին՝ S. Հովհաննիսյանը 1919 թ. փետրվարի 8-ին հանձնաժողովի նախագահին ուղարձ գեկուցագրի մեջ մասնավորաբես գրել է. «...քացի իմ բաժինը ղեկավարելուց, ուսումնասիրել եմ հայկական վերջին ջաղերին վերաբերող գրականությունը և դատարանի «Տաճիկ կառավարությունը և իրքիհարք մարդկության դատարանի առաջ» վերնագրով մի աշխատություն, որի նորատակն է հերթել տաճիկ կառավարության և իրքիհարքի արդարությունը և հայ ժողովրդի մեղավորությունը փաստաբանող երկու գրենի բովանդակությունը:

Այդ աշխատությունն դատարասված էր այն նորատակով, որ մեր Հանձնաժողովի ծախով սղվեր հայերեն, ռուսերեն և ֆրանսերեն, բայց Հանձնաժողովի նյութական սույ վիճակը ի նկատի ունե նալով ես սկսեցի այդ աշխատությունը սղել «Հառաջ» թերթում»:⁵

Իրոք S. Հովհաննիսյանի հիշյալ աշխատությունը հրաժարակվել է Թիֆլիսում լույս տեսնող «Հառաջ» թերթում, «Թերթոն» խորագիր ներքո 1919 թ. փետրվար – մարտի մի քանի համարներում: Որքան հայտնի է, հայ իրականության մեջ սույն աշխատանքը Հայոց ցեղասպանությունը ժիստող կենծարարների դեմ սղագրված երեւ ոչ ամենաառա-

3 Ալ. Խատիսյան. Հայաստանի Հանրապետության ծագումն ու զարգացումը. Բեյրութ, 1968, էջ 294:

4 Քննիչ հանձնաժողովի գործունեության մասին մանրամասն տե՛ս. Հայ ժողովրդի կորուսները Առաջին աշխարհամարքի սարիներին («Համաշխարհային դատերազմից հայ ժողովրդի կրած վնասների բննիչ հանձնաժողովի» փաստաթոքերի և նյութերի ժողովածու, այսուհետև՝ Հայ ժողովրդի կորուսներ...). կազմող, առաջարանի և ծանոթ. հեղինակ Ան. Զաքարյան, Երևան, 2005:

5 Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 101–102:

զին, աղա առաջին գործերից մեկն է: Առայսօր այն անձանոք է ոչ միայն լայն հանրությանը, այլև՝ մասնագետներին: Աշխատությունը հիմնավոր, փաստարկված, մասնագիտական հմտությամբ ու խորությամբ գրված ուսումնասիրություն է, որի հրադարակումը, դրա հետ ծանոքությունը, կարծում ենք, մեր օրերում էլ իր նողասրը կրերի Հայոց ցեղասպանությունը ժխտել փորձողների դեմ դայլարի գործին:

«Հավելված»-ում ներկայացնում ենք «Համաշխարհային դատերազմից հայ ժողովրդի կրած վնասների բննիչ հանձնաժողովի» աշխատանքների հետ կարված՝ S. Հովհաննիսյանի գործունեությանն առնչվող փաստադրերի ընտրանի:

*Անուշավաճ Զահարյան
բանասիրական գիտությունների դրկուր*